

Partner av
Den internasjonale kampanjen
for å avskaffe atomvåpen (ICAN)

NORSKE LEGER MOT ATOMVÅPEN

Medlemsblad
Nr. 1 2021 – Årgang 39

EN TRYGGERE VERDEN
UTEN ATOMVÅPEN!

Norsk Strutsepolitikk

ARBEIDERPARTIET

Vårens viktige veivalg

BERNARD LOWN

Til minne om vår grunnlegger

KJERNEVÅPEN

Utvalgte utviklingstrekk

**NORSKE LEGER
MOT ATOMVÅPEN**

REDAKSJONEN

Abby Brobakken
Anja Lillegraven

DESIGN

VON Kommunikasjon

TRYKK

Fagtrykk Trondheim AS

FORSIDEILLUSTRASJON

Tora Troe

NORSKE LEGER MOT ATOMVÅPEN

c/o Sentralen
PB 183 Sentrum
0102 Oslo

Besøksadresse:
Sentralen
Øvre Slottsgate 3
0157 Oslo

STYRELEDER

Signe Flottorp

DAGLIG LEDER

Anja Lillegraven

Norske leger mot atomvåpen er del av den internasjonale legebevegelsen mot atomvåpen (International Physicians for the Prevention of Nuclear War, IPPNW), og partner i Den internasjonale kampanjen for å avskaffe atomvåpen (International Campaign to Abolish Nuclear Weapons, ICAN).

INNHold

- 3 Leder**
- 4 Markering: Atomvåpen ble forbudt 22. januar**
- 7 Minneord om Dr. Bernard Lown**
- 8 Arbeiderpartiet sitter på nøkkelen**
- 10 Arbeiderpartiet og våpnene**
- 12 Nedrustning før forbud mener Gro Harlem Brundtland**
- 14 Innsettelsen av Biden og Harris: Nytt håp for en mer selvstendig norsk atomvåpenpolitikk?**
- 16 Nye publikasjoner**
- 16 IPPNW Virtuell studentkongress 2021**
- 17 Kjernevåpen i verden – utvalgte utviklingstrekk**

ATOMVÅPEN ER FORBUDT, MEN NORGE FØRER STRUTSEPOLITIKK

Signe Flottorp
Styreleder Norske leger
mot atomvåpen

22. januar ble atomvåpen forbudt etter internasjonal lov. Det er et enormt gjennombrudd! FNs atomvåpenforbud stigmatiserer atomvåpen og øker presset på atomvåpenstatene til å ruste ned. Den norske regjering sier de arbeider for en verden fri for atomvåpen, men vil ikke bidra til å forby dette atomvåpen. Jeg slutter meg til ICAN-koordinator Tuva Krogh Widskjold: «Det er på tide at Norge løfter hodet opp av sanden og forholder seg til realitetene: Å true andre med atomvåpen bidrar ikke til vår sikkerhet.»

Til høsten er det Stortingsvalg, og det kan åpne seg nye muligheter. Arbeiderpartiet sitter på nøkkelen, men forbudet er omstridt i partiet. I dette bladet kan du lese to ulike syn på saken. AP-politiker Nils-Henning Hontvedt argumenterer for norsk tilslutning til forbudet i boken «Arbeiderpartiet og våpnene», anmeldt av Tore Linné Eriksen. Gro Harlem Brundtland, mener på sin side at forbudsavtalen ikke er veien å gå.

I februar døde Bernard Lown, en av våre grunnleggere. Den amerikanske kardiologen stiftet den internasjonale legebevegelsen mot atomkrig, IPPNW, sammen med sin sovjetiske kollega Jevgenij Tsjazov i 1980. Da IPPNW fikk Nobelprisen i 1985, påpekte Lown at medisinsk hjelp ville være umulig ved en atomkrig, og at avskaffelse av atomvåpen er eneste medisin. Han advarte om at arbeidet for å avskaffe atomvåpen gikk

med sneglefart, og ble overkjørt av atomvåpenstatenes modernisering av sine arsenaler.

Snart 40 år senere går nedrustningsarbeidet fremdeles med sneglefart. Halvor Kippe, fra Forsvarets Forskningsinstitutt, gir oss i dette bladet en oversikt over sentrale trekk i utviklingen av kjernevåpenarsenalene i verden. Artikkelen drøfter ikke moralske eller politiske aspekter ved kjernevåpen, men viser med all tydelighet at atomvåpenstatene *ikke* planlegger for nedrustning.

Legers engasjement for nedrustning er viktig. Derfor er jeg svært glad for at Tidsskriftet til Legeforeningen markerte at atomvåpenforbudet trådte i kraft. Tidsskriftet trykket vår debattartikkel «Norge må støtte atomvåpenforbudet», og de intervjuet meg om forbudet i podkasten *Stetoskopet*.

I en minileder formulerte redaktør Are Brean det slik: «Pandemien vi er midt inne i, har vist oss hvor sårbart både helsevesen og samfunn er for omfattende helsekriser. En atomkrig står blant de verst tenkelige av disse. Norske leger kan være stolte av å ha bidratt til FN-avtalen som nå trer i kraft. Arbeidet for å få Norge til å slutte seg til bør fortsette.»

Signe Flottorp

MARKERING: ATOMVÅPEN BLE FORBUDT 22. JANUAR

22. januar trådte FNs atomvåpenforbud i kraft, og atomvåpen ble forbudt etter internasjonal lov. I samarbeid med blant andre Norges Fredsråd, Norsk Folkehjelp, Nei til Atomvåpen og ICAN Norge, arrangerte Norske Leger mot Atomvåpen en markering foran Stortinget for å feire denne store dagen. Grunnet smittesituasjonen ble markeringen gjennomført uten publikum, og ble derfor filmet og overført på direkten.

Til tross for at 22. januar markerte en stor seier for internasjonalt samarbeid om nedrustning, bar den norske feiringen også preg av frustrasjon, da Norge verken har signert eller ratifisert atomvåpenforbudet.

I stedet for å delta i den internasjonale dugnaden for å stigmatisere, forby og avskaffe disse masseødeleggersvåpnene, skjærer Norge atomvåpenstatene for press om nedrustning.

– DETTE ER STRUTSEPOLITIKK!

For å symbolisere at vi ikke lenger kan akseptere Norges manglende vilje til å forholde seg til atomvåpens katastrofale realiteter, ble en to meter høy struts med hodet i sanden reist foran Stortinget. Strutsen symboliserer Norge i atomvåpenpolitikken.

– Dette er strutsepolitikk! Det er på tide at Norge løfter hodet opp av sanden og forholder seg til realitetene: Å true andre land med bruk av atomvåpen bidrar

ikke til vår sikkerhet. Derimot utgjør disse våpnene en stor risiko. Så lenge atomvåpen finnes er det fare for at de blir brukt. Konsekvensene vil være katastrofale, sa ICAN-koordinator Tuva Krogh Widskjold i sin appell under markeringen.

Flere av appellantene uttrykte frustrasjon over Norges manglende handlekraft til å stå opp mot verdens farligste masseødeleggersvåpen.

AUF-leder Astrid Willa Eide Hoem, pekte blant annet på hvordan Norge under Arbeiderpartiet og Einar Gerhardsens ledelse, turte å si nei da NATO ville utstasjonere atomvåpen på norsk jord på 1950-tallet. Hun oppfordret norske politikere til igjen å stå opp for det som er riktig:

– I kampen mot atomtrusselen kan vi ikke kompromisse, vi er nødt til å være kompromissløse. Og da kan vi ikke akseptere formuleringer som skyver signering og ratifisering av atomvåpenforbudet langt ut i tid.

**«Det er på tide at Norge
løfter hodet opp av sanden og
forholder seg til realitetene:
Å true andre land med bruk
av atomvåpen bidrar ikke
til vår sikkerhet.»**

ICAN-koordinator Tuva Krogh Widskjold

**«[Vi kan] ikke akseptere
formuleringer som skyver
signering og ratifisering
av atomvåpenforbudet
langt ut i tid.»**

AUF-leder Astrid Willa Eide Hoem

Oslo-ordfører Marianne Borgen, mente at Norges manglende tilslutning til forbudsavtalen gjør at vi nå har havnet på feil side av folkeretten, og på mindretallets side i FN-sammenheng. Norge bør derfor følge det internasjonale samfunnet, og ikke minst Oslo sitt eksempel, som vedtok støtte til ICAN Cities Appeal i 2019.

– Dette er en anerkjennelse av at det internasjonale samfunn mener atomvåpen er illegitimt, uakseptabelt, og at det er umoralsk å true med, produsere, besitte eller ta våpenet i bruk, sa hun i sin tale.

Biskop i Borg, Atle Sommerfeldt, oppfordret norske politikere til å tenke over den tusenårige kirkelige refleksjon knyttet til militærmakt og krigens etikk, og at bruk av atomvåpen bryter med premissene i denne etiske tradisjonen:

– Vi trenger å gi barn og ungdom et troverdig håp om en fremtid uten atomvåpen.

Norske leger mot atomvåpen ønsker å takke alle som var med på å skape oppmerksomhet om dagen; som deltok på markeringer, skrev i aviser, delte bilder i sosiale medier og twitret, og sist, men ikke minst; de som bidro med gaver som muliggjorde gjennomføringen av arrangementet.

Fikk du ikke med deg Live-sendingen fra markeringen? Du finner den på Leger mot atomvåpen sin Facebook-side og Youtube-kanal.

@LEGERMOTATOMVÅPEN

1

2

3

4

1 F.v. Astrid Willa Eide Hoem og Hoda Imad fra AUF. Foto: Therese Nordhus Lien (Norsk Folkehjelp)

2 «Vi trenger å gi barn og ungdom et troverdig håp om en fremtid uten atomvåpen», sa biskopen i Borg, Atle Sommerfeldt. Foto: Therese Nordhus Lien (Norsk Folkehjelp)

3 «Dette er en anerkjennelse av at det internasjonale samfunn mener atomvåpen er illegitimt, uakseptabelt, og at det er umoralsk å true med, produsere, besitte eller ta våpenet i bruk,» sa ordfører i Oslo, Marianne Borgen. Foto: Therese Nordhus Lien (Norsk Folkehjelp)

4 Artist og mangeårig forkjemper for FNs atomvåpenforbud, Nosizwe, stod for nydelig musikk. Foto: Therese Nordhus Lien (Norsk Folkehjelp)

MINNEORD OM DR. BERNARD LOWN

7. juni 1921 – 16. februar 2021

Hjertemedisineren, fredsforkjemperen og atomvåpen-motstanderen Bernard Lown er død, nesten 100 år gammel. Sammen med den russiske hjertemedisineren Jevgenij Tsjazov etablerte han foreningen «Internasjonale leger til forebygging av atomkrig» (IPPNW) i 1980. Organisasjonen fikk Nobels fredspris i 1985 for sitt opplysningsarbeid om de medisinske virkningene av atomkrig.

Nobelkomiteens leder Egil Aarvik sa den gang at de først og fremst hadde festet seg ved at IPPNW hadde skapt et samarbeidsforum som brøt med ideologiske motsetninger, ved et felles initiativ av sovjetiske og amerikanske leger. I sin takketale la Lown vekt på det forkastelige ved at atomvåpen har gjort hver enkelt av oss til et konstant mål for utslettelse. Han pekte på militærets store forbruk av verdens sparsomme ressurser og det umoralske i den stadige økende, meningsløse draps-overkapasiteten. Han påpekte at diplomatiet, som skulle innfri Ikkespredningsavtalens løfter om å avskaffe atomvåpen, gikk med sneglefart og ble overkjørt av atommaktenes modernisering av våpnene. Han minnet om at følgene av en atomkrig gjør all medisinsk hjelp umulig, det være seg behandelende eller lindrende. Avskaffelse av alle kjernefysiske våpen er den eneste mulige medisin.

Bernard Lown var siste gang i Norge da Nobelkomiteen samlet alle fredsprismottakere til seminar for å feire 90 år med fredsprisutdeling i 1991. Det var et minnerikt møte med foredragsholdere fra hele verden. Sergei Kolesnikov, som da var russisk co-president i IPPNW, redegjorde for den katastrofale økonomiske situasjonen ved sykehusene i det tidligere

Sovjetunionen, med tilgang på bare en brøkdel av medikamentene og det medisinske utstyret de trengte. Bernard Lown vektla, som han så ofte gjorde, det enorme energiforbruket til det militæret, forurensingen det genererer, og dets forbruk av begrensede råvarer. Han hevdet at mens det i startfasen av IPPNW var faglig klokt å bruke medisinsk tyngde til å forebygge masseutryddelse, hadde IPPNW etter 10 år, behov for det å bekjempe enhver og alle kriger. Gulf-Krigen, som da pågikk for fullt, nevnte han som en forsmak på et barbarisk 21. århundre. At hans varsler var reelle ble senere vist i krigene i Jugoslavia 1999, Afghanistan 2001, Irak 2003 og Libya 2011, ingen av dem innenfor folkeretten, og alle med katastrofale følger. Han fikk støtte av tidligere generalsekretær i FN, Antonio Guterres, som i 2018 påpekte at de 1,7 trillioner dollar verden årlig bruker på våpen er 80 ganger så mye som det som trengs for å eliminere fattigdommen i verden. Guterres etterlyser dialog og nedrustning, ikke gjensidig opprustning, som øker faren for væpnet konflikt.

Bernard Lown fikk oppleve at forbudet mot atomvåpen ble gjeldende internasjonal lov, og gledet seg over dette. Hans påpekning av trusselen som det militærindustrielle kompleks utgjør mot verden, er fortsatt like aktuell, og kampen mot det fortsatt like viktig.

Mons Lie, tidligere leder for Norske leger mot atomvåpen.

Foto: IPPNW. Dr. Bernard Lown, nr. 2 fra høyre, sammen med amerikanske og sovjetiske kollegaer etter at International Physicians for the Prevention of Nuclear War (IPPNW) ble tildelt Nobels fredspris i 1985.

ARBEIDERPARTIET SITTER PÅ NØKKELEN

Anja Lillegraven
Daglig leder Norske
leger mot atomvåpen

**2021 er et avgjørende år for norsk atomvåpenpolitikk!
Dagens Høyre-regjering har gitt klart uttrykk for at det er uaktuelt å støtte FNs atomvåpenforbud. Men til høsten er det Stortingsvalg.**

Utover våren skal alle de politiske partiene ha landsmøter der de nedfeller politikk for de neste fire årene. Dersom Arbeiderpartiet går inn for norsk tilslutning til FNs atomvåpenforbud, blir det flertall for dette på Stortinget.

Vil en eventuell ny regjering plassere Norge på riktig side av historien? Ingenting er avgjort, og det blir en spennende vår!

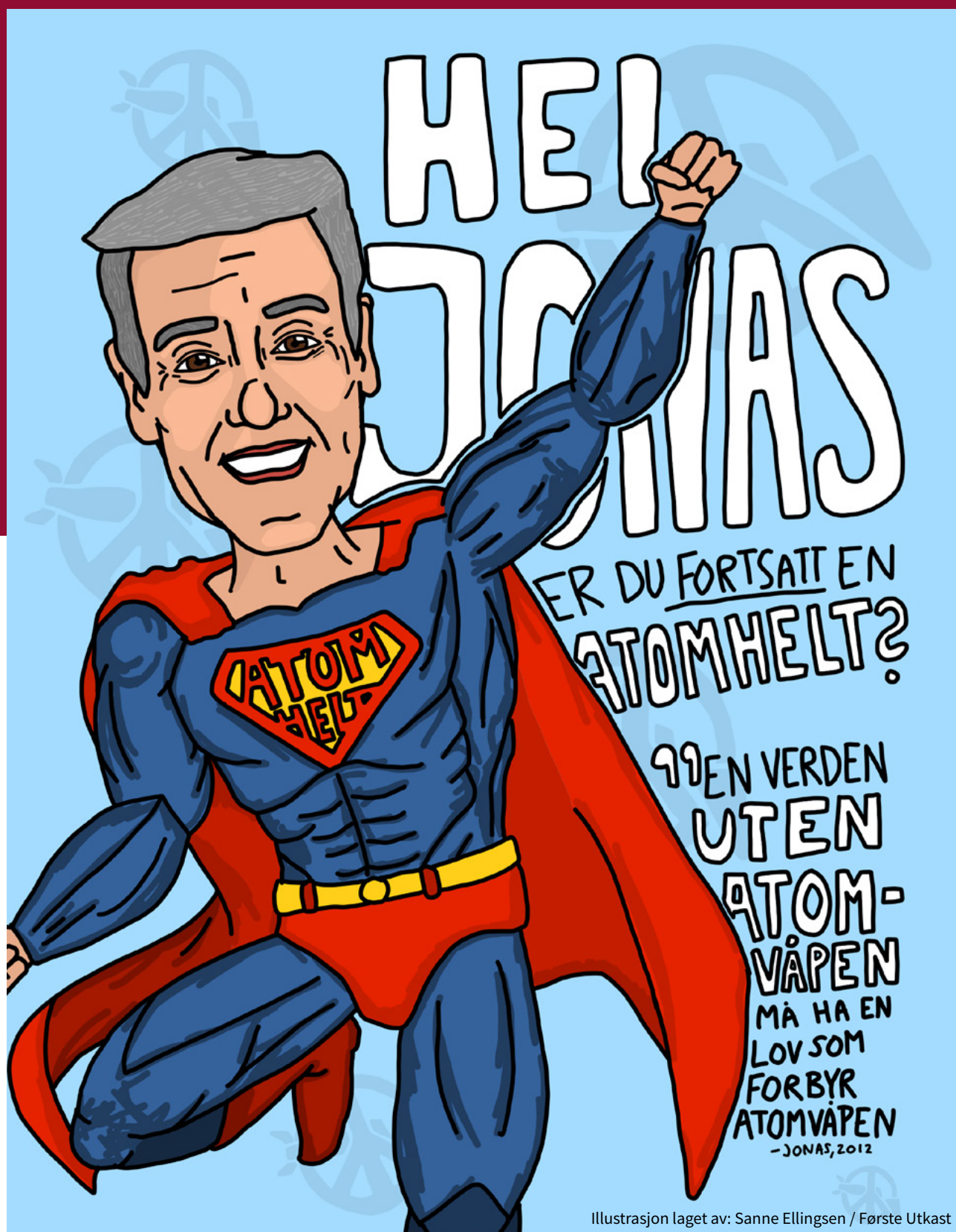
Bare Høyre og Fremskrittspartiet er tydelig imot norsk tilslutning til atomvåpenforbudet. Sosialistisk Venstreparti, Rødt og Miljøpartiet De Grønne er klart for. Venstre stemte imot norsk tilslutning da Stortinget behandlet saken våren 2019, men uttalte at de gjorde dette i lojalitet med regjeringen. I sitt utkast til partiprogram er Venstre krystallklare på sin støtte til forbudet. Kristelig Folkeparti stemte også imot i 2019, men støtter norsk tilslutning i utkastet til nytt partiprogram, mye på grunn av ungdomspartiet KrFU sitt iherdige arbeid. Det er ventet diskusjoner om saken på landsmøtet i slutten av april, så vi venter i spenning for å se hvilken side partiet lander på.

Senterpartiet har lenge vært en sterk støttespiller for arbeidet med å forby atomvåpen, og stemte for norsk tilslutning på Stortinget i 2019. Partiet har en sterk tradisjon for å jobbe for humanitær nedrustning, og var også sentrale da Norge tok en lederrolle i arbeidet med å forby klasevåpen på 2000-tallet. Skuffelsen var derfor

stor da vi så at Senterpartiet har gått tilbake på sitt tydelige standpunkt for et forbud mot bruk, og trusler om bruk, av atomvåpen, og i utkastet til partiprogram kun foreslår å utrede saken. Heldigvis er ikke landsmøtet før i juni, så her er det tid til å lobbe Senterparti-politikere.

Så var det Arbeiderpartiet. Med Jonas Gahr Støre som utenriksminister og Espen Barth Eide som først forsvarsminister og senere utenriksminister, tok Norge en internasjonal lederrolle i arbeidet for å avskaffe atomvåpen under den rødgrønne regjeringen. Norge lanserte *Det humanitære initiativet*, og var i 2013 vertskap for den første av tre mellomstatlige konferanser hvor atomvåpens humanitære konsekvenser ble diskutert. (De neste to ble avholdt i Mexico og Østerrike i 2014). Det humanitære initiativet og de tre konferansene ledet etter hvert fram til kravet om et forbud. Hvorvidt dette var Norges intensjon, er det delte meninger om, men allerede i 2012 uttalte Jonas Gahr Støre at «En verden uten atomvåpen må ha en lov som forbyr atomvåpen».

I dag er det uenighet innad i Arbeiderpartiet om Norge bør slutte seg til atomvåpenforbudet eller ikke. Mens det er stor støtte for saken på grasrota, er enkelte i partiledelsen sterkt imot. I utkastet til partiprogram står det at det er et mål for Norge å tilslutte seg traktaten, men at dette ikke er mulig i dagens sikkerhetspolitiske situasjon, uten å redusere vår innflytelse og beskyttelse. AUF har tatt dissens, og ønsker tydeligere støtte til

forbudet. Det blir et svært spennende og avgjørende landsmøte i midten av april!

De påfølgende to artiklene illustrerer debatten i Arbeiderpartiet. Mens Gro Harlem Brundtland mener avskaffelse av atomvåpen er en av vår tids viktigste saker, og anerkjenner ICAN sitt arbeid som en viktig

pressgruppe, mener hun likevel at forbudstraktaten ikke er veien å gå. Det mener derimot AP-politikere og historiker Nils-Henning Hontvedt, som har skrevet boken *Arbeiderpartiet og våpnene – Fra det brukte gevær til USAs atomparaply*. Boken er på neste side anmeldt av Tore Linné Eriksen.

ARBEIDERPARTIET OG VÅPNENE

Tore Linné Eriksen
Forfatter og historiker

Denne bokanmeldelsen ble først utgitt i Klassekampen 19.09.20. Teksten er gjengitt med forfatterens tillatelse.

Nils-Henning Hontvedt avdekker strid og kompromisser i Arbeiderpartiets indre liv i boka *Arbeiderpartiet og våpnene – Fra det brukne gevær til USAs atomparaply*.

Det er alltid nyttig å trekke opp historiske linjer for å forstå dagsaktuelle spørsmål, ikke minst for å vise hvordan skrittvis endringer kan føre fram til et kvalitativt skifte. Nils-Henning Hontvedt, som tidligere har skrevet biografier om arbeiderledere som Ole Olsen Lian og Christopher Hornsrud, gjør nettopp dette i sin gode oversikt over «militærspørsmålet» i Arbeiderpartiet gjennom mer enn 100 år. Hovedkilden er protokoller fra landsmøter og spillet i kulissene før avgjørende vedtak, noe som i en stor del av denne perioden også ga retning til Norges offisielle politikk.

De første kapitlene er ei fortelling om et parti som bekjempet militærvesenet, som truet internasjonal fred og arbeiderklassen, og som i tillegg slukte midler som kunne brukes langt bedre. Som kjent blei kursen lagt om da fascismen for alvor vokste fram i Europa, mens det neste spranget tas med tilslutning til Nato i 1949.

Et hovedtema er striden om hvordan norske reserverasjoner mot fast stasjonering av atomvåpen på norsk jord, det som kalles basepolitikken, skal tolkes. En leser vil unektelig sitte igjen med inntrykket av at det allerede fra 1950-tallet skjer ei utvanning, blant annet gjennom rakettsystemer som knapt kunne brukes til annet enn

«Boka munner ut i en appell til eget parti om å bruke landsmøtet neste år til å snu i sin motstand mot norsk tilslutning til FNs atomvåpenforbud.»

å føre atomvåpen og anlegg for å kommunisere med atomubåter. Slik er en pakt mellom stater avløst av et felles kommandosystem som også bygger på doktrinen om «førstebruk» av atomvåpen, der det er USAs president som i siste instans kan trykke på den mye omtalte «atomknappen». Med egne ord har Trump i dag en «større knapp» enn noen andre.

Blant de sentrale poengene er også at Einar Gerhardsen ved flere anledninger var mindre hauk

enn utenriksminister Halvard Lange og partisekretær Haakon Lie. Det ser for eksempel ut til at han ikke satte noe inn på å hindre det overraskende landsmøtevedtaket i 1957, der det ganske enkelt het at atomvåpen ikke skal plasseres på norsk jord. Fire år etter får det samme forslaget et foranstilt tillegg: Det er opp til konstitusjonelle organer, på denne tida Arbeiderpartiet, å endre dette om de finner det nødvendig. Ikke overraskende førte det deler av venstrefløyen over til Sosialistisk Folkeparti i 1961.

Hontvedt får klart fram at Arbeiderpartiet er langt mindre monolittisk i disse spørsmålene enn mange utafør har inntrykk av, og at en betydelig opposisjon også kan notere seg for enkelte seirer, blant annet i motstanden mot utplassering av «moderniserte» atomvåpen i Europa ved overgangen til 1980-tallet. Men slik jeg leser det, er det kampen for kompromisser, ofte med uklare formuleringer, som ser ut til å være den gjennomgående metoden, slik at det i fredsdebatten var viktig å bevare partifreden.

Forfatteren trer klarest fram i boka sine siste del, der han dokumenterer hvordan Nato, og dermed det norske forsvaret, nesten uten debatt endrer kurs med kriger utafør eget område, med bombingene av Libya som ett av eksemplene. Av dette følger også andre våpensystemer, ikke minst nye jagerfly, som mer er tilpasset angrepskriger enn forsvar av Norge.

Boka munner ut i en appell til eget parti om å bruke landsmøtet neste år til å snu i sin motstand mot norsk tilslutning til FNs atomvåpenforbud, som han ser som ei videreføring av forbudet mot klasevåpen og fredsprisen til Ican i 2017. Forlaget bør sende et eksemplar til forfatterens partifeller: Jonas Gahr Støre og Anniken Huitfeldt.

ps: Om det blir et nytt opplag, bør det vurderes om kriger fortsatt skal kalles for engasjement, operasjoner eller nærvær.

Omslaget til Nils-Henning Hontvedts *Arbeiderpartiet og våpnene – Fra det brukne gevær til USAs atomparaply*, utgitt av Sven Sandnes Bokforlag i 2020. Foto: Norli.

NEDRUSTNING FØR FORBUD MENER GRO HARLEM BRUNDTLAND

– Atomvåpen og klimatrusselen er de to viktigste farene verden står overfor, sier Gro. Men veien til avskaffelse mener hun ikke går via forbudstraktaten.

Charlotte Lunde
Lege, journalist, og
styremedlem i Leger mot
atomvåpen

Kvelden før vårt besøk har Gro hatt et møte med både NATO-leder Jens Stoltenberg og Mary Robbins, lederen av The Elders, en gruppe senior-statsledere som blant annet jobber for nedrustning. Kofi Annan etablerte The Elders i 2007 og Gro har vært medlem siden starten. Før det var hun også medlem av den internasjonale kommisjonen for kjernefysisk nedrustning. Atomvåpensaken har med andre ord engasjert henne siden hun var aktiv i norsk politikk på 1980-tallet.

– Det som drev meg som nestleder i Arbeiderpartiet, da dette kom, det var jo strategidiskusjonen. I NATO hadde du en diskusjon om mellomdistanseraketene, og det førte til et engasjement mot dette. Den gangen var det en ny omdreining på rustningsspiralen slik vi så det, sier Gro og oppsummerer hvordan hun selv ble dratt inn i det politiske arbeidet rundt atomvåpenspørsmålet.

– Dobbeltvedtaket (om utplassering av mellomdistanseraketter i Europa. Red.anm.) kom i 1979 og fra da av kom engasjementet rundt atomvåpen sterkere og sterkere i årene som fulgte. Vi hadde da sosialdemokratiske ledere flere steder i Nord-Europa og med støtte fra Willy Brandts folk i Tyskland engasjerte Arbeiderpartiet seg aktivt i denne saken, forteller 82-åringen.

Gro Harlem Brundtlands politiske rolle er i dag først og fremst knyttet til arbeidet i The Elders.

– The Elders har i mange år fokusert på klimatrusselen, men nå skal vi også prøve å gjøre en jobb med å fokusere på en vinkling som kan engasjere atomvåpenmaktene mer, forteller Gro. Hun gir meg en brosjyre som

«Leger har ofte en intuitiv respekt hos en stor del av befolkningen. Det er derfor viktig at leger bruker sin stemme og forteller hvor alvorlig [atomvåpen] er i et helsemessig perspektiv.»

Bildet er tatt i 2014 av Luiz Munhoz / Fronteiras do Pensamento, CC BY-SA 2.0

handler om ikke-spredning og nedrustning, strategien The Elders har valgt i spørsmålet om atomvåpen. Gårdagens møte med Stoltenberg og Robbins handlet ikke om forbudet.

– Forbudet mot atomvåpen diskuterte vi ikke i går. Det når du ikke igjennom med. Du kan godt si det, og NATO har som målsetting at alle atomvåpen skal bort. Det minnet generalsekretæren oss om i går. Det er bare det at betingelsene for at en sånn situasjon kan komme må jobbes med langsiktig. Det handler om å stoppe prosesser rundt utvikling av nye atomvåpen. Vi må få på plass avtaler som sikrer det. I går snakket vi derfor om INF og om Nye START, og ikke minst den internasjonale prosessen rundt ikkespredningsavtalen.

– Det som er problemet med forbudet er at det låser atomvåpenmaktene og da kommer vi ikke videre, slår hun bestemt fast.

– Det er jo ikkespredningsavtalen som har lyktes og det er derfor den vi må jobbe for å videreføre – og også involvere atomvåpenmaktene i dette. Hvis man ikke klarer å følge opp det så kan man bare glemme det. Hvis alle ledere i kjernevåpen-maktene snur ryggen til, kommer du jo ingen vei med et forbud, konstaterer Gro.

– Russerne har for eksempel allerede brutt INF-avtalen og da har man ikke nok kontroll med det avtaleverket som allerede eksisterer. Derfor er det herfra man må jobbe.

– Tenker du ikke at det er viktig å løfte fanen om at avskaffelse er den riktige veien ut?

– Jo, det tror jeg. Det er viktig å holde oppe den typen tankegang ikke minst fra pressgrupper folk har tillit til og som folk lytter til. Det er en pressgruppe-vinkling som er viktig i totaliteten, medgir Gro.

Selv rakk hun å jobbe klinisk et par år, før politikk og folkehelseperspektivet tok over. Hun tror at leger som yrkesgruppe kan spille en viktig rolle i kampen mot atomvåpen.

– Leger har ofte en intuitiv respekt hos en stor del av befolkningen. Det er derfor viktig at leger bruker sin stemme og forteller hvor alvorlig dette er i et helsemessig perspektiv. Slik kan leger være en potensiell pressgruppe som kan brukes i å spre sitt budskap mot kjernefysiske våpen.

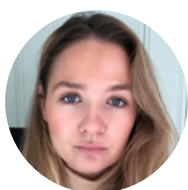
Men selv om hun ikke tror forbudstraktaten er det rette virkemiddelet, er hun ikke i tvil om at kampen mot atomvåpen er en av de viktigste kampene verden står ovenfor akkurat nå.

– Hvis du ser historisk på det har du i faser hatt ulike temaer som greier å massemobilisere.

Atomvåpensaken har foreløpig ikke klart å mobilisere like mye som klima selv om ICAN fikk fredsprisen i 2017. I dag har vi jo en farligere situasjon enn vi har hatt på lenge. Flere av verdens atomvåpenmakter har ustabile ledere, og likevel er ikke folk like oppmerksomme på hvilken trussel atomvåpen faktisk utgjør i dag som de kanskje burde være, konkluderer den tidligere WHO-lederen.

INNSETTELSEN AV BIDEN OG HARRIS: NYTT HÅP FOR EN MER SELVSTENDIG NORSK ATOMVÅPENPOLITIKK?

20. januar ble Joe Biden innsatt som USAs nye president. Biden bekreftet raskt at han ville gjenoppta viktige forpliktelser i det internasjonale samarbeidet om nedrustning og ikke-spredning av atomvåpen, som New START og Iran-avtalen. To dager etter innsettelsen av Biden, trådte dessuten FNs forbud mot atomvåpen i kraft – en historisk milepæl i nedrustningssammenheng. Skaper dette et handlingsrom for Norge til å igjen følge en mer selvstendig linje i atomvåpenpolitikken?

Abby Brobakken
Norske leger mot atomvåpen

Akari Izumi Kvamme
Nei til Atomvåpen

De siste årene har det internasjonale nedrustningsregimet forvitret, og den siste avtalen som kontrollerer verdens to største atomvåpenarsenal, New START, skulle utløpe 5. februar. Mens Trump-administrasjonen varslet at det ikke ville bli aktuelt å fornye avtalen, ble Biden og Russlands president Vladimir Putin raskt enige om å fornye New START i fem nye år.

Bidens ønske om å redde multilateralt samarbeid, er svært viktig for en liten stat som Norge. Biden vil neppe signere og ratifisere FNs atomvåpenforbud med det første, men det er mulig å se for seg at Norge vil få et utvidet handlingsrom, også i NATO, til å føre en mer selvstendig linje og igjen støtte det humanitære initiativet i nedrustningssamarbeidet.

Obama-administrasjonen, der Biden var visepresident, tok i sin tid initiativet til et multilateralt samarbeid med sikte på «en verden fri for atomvåpen», med bakgrunn i våpenets enorme humanitære konsekvenser. Dette ga rom for at Norge, under den rødgrønne regjeringen, kunne løfte den humanitære tilnærmingen til

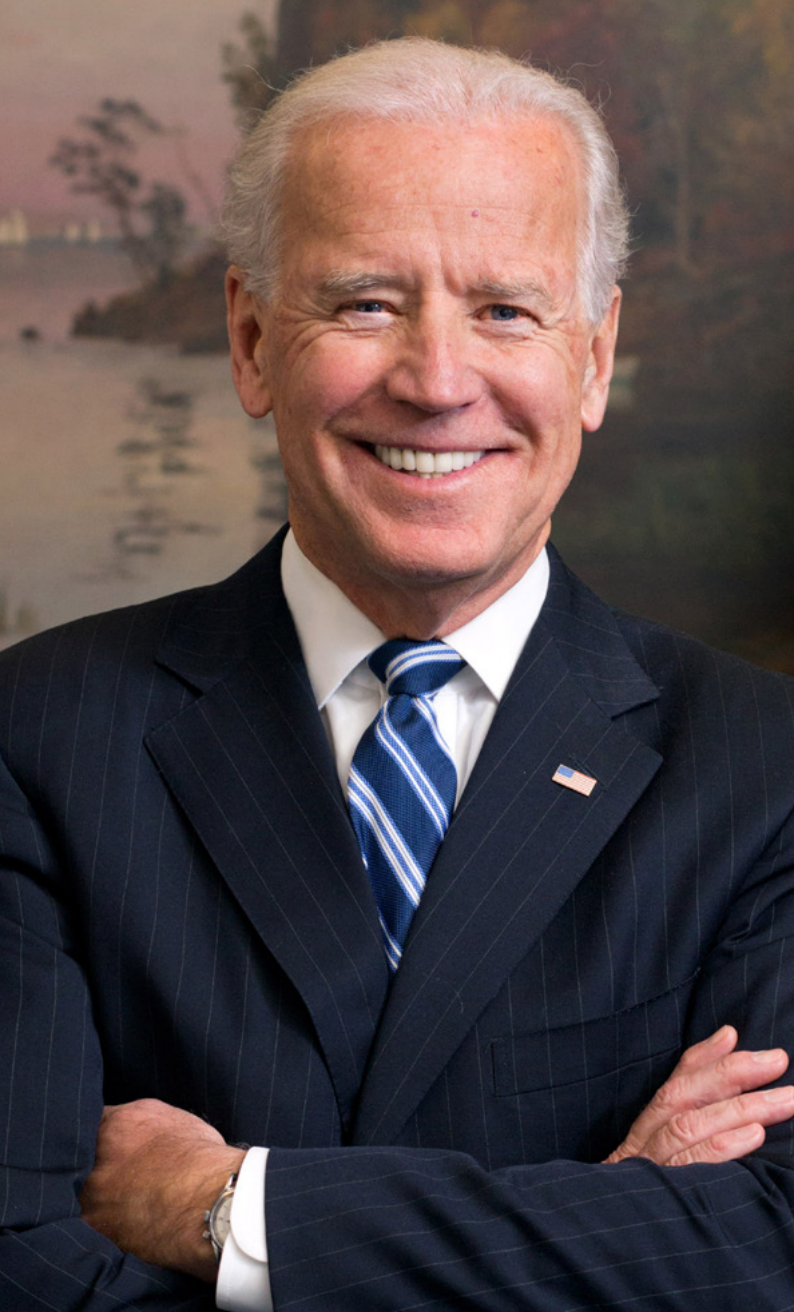

Foto: Angitt som Public Domain

nedrustningssamarbeidet. Dette initiativet skulle senere lede fram til FNs atomvåpenforbud.

Det er heller ikke slik at NATO-landene utgjør en samlet front mot forbudsavtalen, slik representanter for regjeringen ofte hevder. Så sent som i september 2020 signerte 56 tidligere statsledere, forsvars- og utenriksministre, i stater som er viktige USA-allierte, inkludert tre tidligere generalsekretærer i NATO, et opprop til støtte for atomvåpenforbudet. I tillegg uttalte Belgias regjering seg positivt om forbudsavtalen i september i fjor, og det er stor motstand i befolkningen mot atomvåpnene som er utplassert på belgisk og nederlandsk jord. I flere andre NATO-land, inkludert Norge, viser spørreundersøkelser en overveldende støtte til atomvåpenforbudet i befolkningen. Det er derfor bare et spørsmål om tid før det første NATO-landet signerer forbudet. Dette kan bli Norge.

En ny rapport fra Folkerettsinstituttet (NAIL) konkluderer med at Norge historisk sett har mest makt i NATO når vi har stått opp for en selvstendig linje i

atomvåpenpolitikken. Et eksempel er da Norge i 1957 under Einar Gerhardsens regjering reserverte seg fra å utplassere atomvåpen på norsk jord, mot flertallets vilje.

Norge bør støtte USA og Biden i arbeidet med å gjenopplive internasjonalt samarbeid om rustningskontroll og ikke-spredning av atomvåpen, men må samtidig stille krav til sin nærmeste allierte om å ta reelle steg for gjensidig og verifiserbar nedrustning av atomvåpen.

En ny president i det hvite hus og ikrafttreddelsen av FNs atomvåpenforbud kan skape et unikt mulighetsrom for at Norge igjen kan følge sin egen linje i atomvåpenpolitikken.

Alle våre publikasjoner
kan lastes ned på nettsiden
LEGERMOTATOMVAPEN.NO

NYE PUBLIKASJONER

Leger mot atomvåpen har utgitt flere publikasjoner siden utgivelsen av forrige medlemsblad. Vi har blant annet oppdatert et hefte om atomvåpens konsekvenser, og gitt det navnet *Hvorfor atomvåpen må avskaffes* (tidligere *Ufattelige lidelser*). I tillegg har vi samarbeidet med Folkerettsinstituttet om to publikasjoner.

I rapporten Norge, *Nato og kjernevåpen*, analyserer forfatterne Kjølsv Egeland og Cecilie Hellestveit NATOs atomvåpenpolitikk, Norges rolle i alliansesamarbeidet, og de mulige konsekvensene av en eventuell norsk tilslutning til FNs atomvåpenforbud. Innholdet i rapporten baserer seg i stor grad på intervjuer med norske offiserer og personer fra embetsverket.

Enkelte motstandere av FNs atomvåpenforbud påstår at kontrollmekanismene i forbudet er svake. Vi har samarbeidet med Folkerettsinstituttet om utarbeidelsen av notatet *Verifikasjon av kjernefysisk nedrustning og ikke-spredning*, hvor verifikasjonsmekanismene i atomvåpenforbudet sammenlignes med mekanismene i Ikke-spredningsavtalen (NPT). Notatet konkluderer med at forbudstraktatens verifikasjonsstandard for de fleste potensielle statsparter vil være høyere enn standarden under NPT. For et mindretall av potensielle statsparter vil standarden være den samme.

IPPNW VIRTUELL STUDENTKONGRESS 2021

Som studentrepresentant i Leger mot atomvåpens styre, deltok jeg nylig på en virtuell studentkongress i regi av vår moderorganisasjon, IPPNW. Kongressen ble avholdt på Zoom 30. januar og 13. februar i 2021. Det var en spennende kongress med ca. 60 personer til stede. Det var inspirerende å møte andre medisinstudenter med et brennende engasjement for nedrustning.

Første dagen fikk vi en presentasjon om IPPNW ved de to internasjonale studentrepresentantene Franca Brügger og Kelvin Kibet. De informerte oss også om ulike aktiviteter knyttet til kjernefysisk nedrustning de siste årene. Til slutt hadde vi en presentasjonsrunde av de ulike lokale IPPNW student-avdelinger, hvor jeg selv presenterte Norske leger mot atomvåpen.

Andre dagen av kongressen fikk vi en presentasjon ved regional visepresident i IPPNW Latin-Amerika, Carlos Umaña, med tittelen «Evidence-Based Policy-Making». I grupper diskuterte vi effektive og kreative måter å fremme vårt budskap om en kjernevåpenfri verden, og IPPNW Student sin tilstedeværelse i SoMe og på universitetsområder. Til slutt valgte vi nye internasjonale studentrepresentanter til IPPNW sitt styre.

Av Hanne Marie Skogen, studentrepresentant

KJERNEVÅPEN I VERDEN – UTVALGTE UTVIKLINGSTREKK

De globale kjernevåpenarsenalene er redusert til rundt en femtedel av hva de var på det meste under Den kalde krigen, og Traktaten om forbud mot kjernevåpen trådte i kraft 22. januar 2021. Likevel er det lite som tyder på at de ni kjernevåpenstatene vil satse mindre på kjernevåpen i årene framover. SIPRI anslår at det fantes 13 400 stridshoder i begynnelsen av 2020, hvorav 3 720 var utplasserte.¹ Den strategiske stabiliteten mellom NATO og Russland trues av bortfall av rustningskontrollavtaler og svekkelse av gjensidig sårbarhet. Russland og i noen grad Kina gjør hva de kan for å bevare sin evne til å kunne ramme Nord-Amerika og europeiske NATO-allierte tross NATOs og USAs utvikling av missilforsvar. India og Pakistan utvikler nye kjernevåpen som gir økt fare for kjernefysisk opptrapping. Kina og Nord-Korea utvikler leveringsmidler som er mer anvendelige, presise og robuste mot fiendtlige førsteslag. Og et iransk presidentvalg kan avgjøre landets kjernefysiske framtid. Dette er noen sentrale utviklingstrekk i dagens kjernevåpenlandskap. →

Halvor Kippe
Sjefsforsker ved Forsvarets
Forskningsinstitutt (FFI)

ET PREMISS UNDER PRESS OG REDUSERT ÅPENHET

Den første store suksessen innen strategisk rustningskontroll under Den kalde krigen var *ABM-avtalen* fra 1972. *Anti-Ballistic Missile Treaty* begrenset Sovjetunionen og USA til å utplassere missilforsvarssystemer kun to steder i landet. I praksis betydde det rundt hovedstaden og en utvalgt missilbase. Poenget var å forhindre at atomkappløpet kom ut av kontroll. Hadde begge land utviklet og utplassert missilforsvar mange steder, ville det medført et behov for å kompensere med flere offensive kjernevåpen, slik at evnen til å ramme motparten ville være bevart. Denne *gjensidige sårbarheten* er et helt sentralt premiss for den strategiske stabiliteten som Sovjetunionen og USA lyktes i å etablere under Den kalde krigen, og som Russland og USA senere videreførte. ABM-avtalen var imidlertid ikke nok til å forhindre ytterligere opprustning på begge sider. Først i siste halvdel av 1980-tallet begynte de operative arsenalene å minke. Spesielt hjalp det med *INF-avtalen*² fra 1987, som medførte at Sovjetunionen og USA eliminerte landbaserte mellomdistansemissiler

(ballistiske og kryssermissiler). Disse våpnene ble sett på som spesielt destabiliserende, siden de hadde evnen til å ødelegge storbyer med få minutters varsel. Strategiske våpen har gjerne lengre flytid og dermed lengre varslingsstid. Falske varsler kan derfor lettere avdekkes før verden går under som følge av utilsiktet kjernevåpenopptrapping.

Trolig var manglende innsikt i motpartens styrker én av flere årsaker til at rustningskappløpet fortsatte, til tross for mangeårige forsøk på forpliktende begrensninger av de strategiske arsenalene gjennom SALT I- og SALT II-samtalene fra 1969 til 1979.³ Menneskelig etterretning, signaletterretning (avlytting) og bildeetterretning (fra satellitter og overvåkingsfly som U2) ga en viss forståelse og innsikt i utviklingen hos motparten, men det ga allikevel rom for overvurderinger og overdrevent pessimistiske estimater. Først med START I-avtalen,⁴ signert i 1991, fikk de to atomstormaktene verktøyet de behøvde for å overbevise hverandre om at omfanget av utplasserte, strategiske kjernevåpen var som erklært og akseptert, nemlig gjennom *deklarasjoner* og *stedlige*

Lanseringen av en ballistisk missil fra under vann. Illustrasjon: Shutterstock / Alexyz3d

inspeksjoner. Begge parter sendte inspektører til hverandres missilbaser, baser for strategiske bombefly og havner med strategiske ubåter. Der kontrollerte de visuelt hvor mange missiler og bombefly som var utplassert, stipulerte antall stridshoder ut fra det, og sammenholdt dette med hva som var deklart. Partene utvekslet også måledata fra missiltester, såkalt *telemetri*. Prosessen med informasjonsutveksling og gjensidige inspeksjoner kalles *verifikasjon*, og blir av mange tilskrevet mye av æren for å ha dempet opprustningspresset og redusert faren for feilaktige og rustningsdrivende vurderinger. Verifikasjon under andre avtaler regnes også som tillitsbyggende, så lenge avtalene overholdes og ingen mistenker hverandre for juks. For eksempel gjelder det INF-avtalen, *Avtalen om det åpne luftrom (Open Skies Treaty)*, som tillater partene å gjøre luftbåren rekognosering over hverandres territorier), *Avtalen om konvensjonelle styrker i Europa (CFE-avtalen)* og avtalen om Irans atomprogram (*Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA*).⁵ USA trakk seg fra ABM-avtalen i 2002, fra JCPOA i 2018, fra INF-avtalen i 2019 og fra Open Skies Treaty i 2020. Russisk juks var begrunnelsen for de to sistnevnte. Russland trakk seg på sin side fra CFE-avtalen i 2007 etter påstander om at NATO-land hadde jukset. Heldigvis ser det ut til at både Russland og USA ønsker å forlenge og siden erstatte New START, som viderefører begrensninger av de strategiske arsenalene med passende verifikasjon og vesentlig færre strategiske våpen enn under START I og SORT (*Strategic Offensive Reductions Treaty*, som fulgte START I før New START, men uten verifikasjon). Trump-administrasjonen ønsket å innføre missiler som før ville ha vært forbudt under INF, men det er ikke gitt at president Biden viderefører disse planene når han etter hvert annonserer sin atompolitikk.⁶ Men det store bildet i dag peker på mindre gjensidig åpenhet, sterkt redusert rustningskontroll og tvil om den framtidige, gjensidige sårbarheten. Svekkes denne, står vi i fare for et nytt kjernefysisk rustningskappløp. Tidlig i 2020 anslo Kristensen og Korda at USA hadde rundt 3800 kjernefysiske stridshoder (rundt 1750 utplasserte, hvorav nesten alle på strategiske leveringsmidler) og Russland omtrent 4520 (rundt 1570 utplasserte, strategiske stridshoder og resten på lager).^{7, 8}

Mens NATO forbeholder seg retten til kjernefysisk førstebruk, åpner Russland kun for førstebruk om landets eksistens er truet, eller om motparten har brukt andre masseødeleggende våpen først:

*The Russian Federation reserves the right to use nuclear weapons in response to the use of nuclear and other types of weapons of mass destruction against it and/or its allies, as well as in the event of aggression against the Russian Federation with the use of conventional weapons when the very existence of the state is in jeopardy.*⁹

USAs utmeldelse fra ABM-avtalen i 2002 har tjent som begrunnelse og sannsynlig drivkraft for utvikling av en rekke spektakulære leveringsmidler for kjernevåpen i Russland. Felles for disse er at de vil trenge igjennom kjente konsepter for missilforsvar. President Putin presenterte de nye våpnene i en tale til folket i 2018.¹⁰ Våpnene inkluderte en *glidefarkost* (som kan manøvrere unna avskjæringsmissiler i sluttfasen av flukten) levert av interkontinentale, ballistiske missiler, en diger, selvstyrt torpedo med kjernefysisk framdrift og et svært kraftig, termonukleært stridshode (for å true amerikanske kystbyer), et *hypersonisk kryssermissil* (altså minst fem ganger raskere enn lyden) avfyrt fra bombefly, og et landavfyrt *kryssermissil med kjernefysisk framdrift* og dermed praktisk talt ubegrenset rekkevidde. Disse systemene skal sikre Russlands evne til å true det amerikanske fastlandet også etter at USAs missilforsvarssystemer eventuelt måtte bli effektive mot dagens interkontinentale, ballistiske missiler og deres stridshoder.

USA har annonsert at de vil utvikle nye silobaserte, interkontinentale, ballistiske missiler,¹¹ nye stridshoder med redusert sprengkraft til ubåtavfyrt, ballistiske missiler,¹² og nye flyavfyrt kryssermissiler med kjernefysisk bestykning.¹³ De nye stridshodene ble begrunnet med et oppfattet behov for å imøtekomme det USA hevder er et element av Russlands reelle, kjernefysiske doktrine, nemlig såkalt *opptrapping for nedtrapping* («escalate to de-escalate»). USA frykter at Russland skal møte konvensjonell aggresjon med en begrenset kjernevåpenbruk for å tvinge aggressoren til å trappe ned, og ønsker derfor å kunne svare på denne bruken på proporsjonalt vis. Russland benekter denne lesningen av landets doktrine. Tidligere har gjerne ikke amerikanske kjernevåpenstrateger trodd på ideen om å kunne kontrollere eskaleringsstigen når den kjernefysiske terskelen først er forsert. Den amerikanske styrkeutviklingen kan fort ta en ny vending når Joe Biden etter hvert får gjennomført en totalvurdering («Nuclear Posture Review»), som tradisjonen er for nyvalgte presidenter. →

KINAS SENE UTLIKNING OG REGIONALE MAKTPROJEKSJON

For rundt førti år siden opererte Kina med en variant av minimum avskrekking kalt *førsteslagsusikkerhet*.¹⁴ I mangel på leveringssystemer som ga dem en garantert gjengjeldelseevne etter et kjernefysisk førsteslag, forsøkte de heller å etablere et uklart bilde av hva som var reelle missilbaser og hva som var falske. De landbaserte, strategiske missilene ble etter hvert plassert inn i fjellhaller. Tanken var å gjøre det usikkert for motparten om denne ville lykkes i et fullstendig avvæpnende kjernefysisk førsteslag. Håpet var at frykt for at Kina ville lykkes i å gjengjelde med bare små deler av sine styrker, ville være tilstrekkelig avskrekkende mot et førsteslag. Rester av denne uklarhetstankegangen finner vi i dag i form av at Kina nå har operative, ballistiske missilbrigader med både konvensjonelle og kjernefysiske stridskoder (antakelig med mellomdistansemissiltypene DF-17 og DF-26). Et manglende skille mellom kjernefysiske og konvensjonelle våpen og kampavdelinger av denne typen kan øke faren for feilvurderinger og dermed være destabiliserende.¹⁵ Et angrep mot antatt konvensjonelle styrker kan plutselig vise seg å være et angrep mot Kinas kjernevåpenstyrker.

Kina forsøkte aldri å henge med Sovjetunionen og USA i våpenkappløpet under Den kalde krigen. Kristensen og Korda estimerte at Kina hadde rundt 290 stridskoder per 2019, med en betydelig forventet vekst de neste årene.¹⁶ Men de siste par tiårenes økonomiske vekst og tydelige stormaktambisjoner skulle tilsi at de nå ikke lenger står nevneverdig tilbake for Russlands og USAs kjernevåpen og leveringsplattformer i kvalitative termer. Landet har verdens største arsenal av ballistiske missiler (inkludert enkelte med hypersoniske glidefarkoster), noe som først og fremst forklares ved at de tillegger konvensjonelt bestykkede missiler en mer vesentlig rolle enn hva landets kjernefysiske rivaler gjør. Sammen med en stadig mer moderne og omfangsrik marine, gjør presise og langtrekkende ballistiske missiler og kryssermissiler at Kina kan projisere makt og drive krigføring hundrevis av kilometer fra sine store kystbyer, ikke ulikt Russlands såkalte *bastionsforsvar*.¹⁷

Samtidig kan en spørre seg hvorfor landet først i de senere år har blitt rapportert å patruljere over lengre tid og avstand med én av sine strategiske ubåter av

President Donald Trump håndhilste på formann for Arbeiderpartiet i Nord-Korea, Kim Jong Un, søndag 30. juni 2019. De to lederne møttes i den koreanske demilitariserte sonen. Foto: Det hvite hus / Shealah Craighead.

Jin-klassen, mens de andre kjernevåpenmaktene under Ikke-spredningsavtalen (NPT) i flere tiår har hatt slike kontinuerlige patruljer som et nøkkelelement i en aktiv avskrekkingspolitikk.¹⁸ Slike ubåter med ballistiske missiler representerer en pålitelig andreslagsevne, som gir økt troverdighet til landets offisielle doktrine om ingen kjernefysisk førstebruk. Allikevel stilles det i visse kretser spørsmål om realitetene i den offisielle doktrinen, inkludert erklæringen om at stridskodene ikke er montert på leveringsmidlene i fredstid. Missiler som er mer presise og robuste (mot forkjøpsangrep og missilforsvar) kan true fiendtlige kjernevåpensystemer i regionen.¹⁹ Spesielt gjør Beijings utvikling av strategiske varslingsystemer at enkelte frykter landet beveger seg mot en «launch-on-warning»-strategi, slik som Russland og USA har. Det betyr at landets strategiske våpen vil være klare til avfyring få minutter etter et varsel om et innkommende kjernevåpenangrep.

USA har forsøkt uten hell både å gjøre Kina til part i INF og å inkludere Kina i samtaler om en oppfølgingsavtale til New START. INF-etterlevelse ville utradere rundt 80 prosent av Beijings missiler, og så lenge ingen stridskoder offisielt er montert på missiler i fredstid, vil ikke en strategisk rustningskontrollavtale med de samme definisjoner av strategiske våpen som i START I, SORT og New START legge begrensninger på Kinas arsenal.²⁰ Kan hende løsningen er en traktat som omfatter flere kategorier av leveringsmidler og beredskapsnivåer, ikke bare utplasserte, strategiske systemer.

President Donald Trump og formann for Arbeiderpartiet i Nord-Korea, Kim Jong Un, snakket med journalister 30. juni 2019, da de to lederne møttes i Freedom House i den koreanske demilitariserte sonen. Foto: Det hvite hus / Shealah Craighead.

NORD-KOREAS GJENNOMBRUDD

Siden tidlig 1990-tallet har Nord-Korea produsert plutonium og missiler egnet til å levere kjernevåpen. Det siste tiåret har de også anriket uran. Lenge var imidlertid landets evne til å produsere pålitelige kjernefysiske stridskoder og levere disse til mål i regionen vurdert med skepsis hos utenlandske eksperter. Etter seks underjordiske prøvesprengninger fra 2006 til 2017, som spente fra en brøkdel av et kilotonn til et par hundre kilotonn i sprengkraft, er det nå liten tvil om at de har minst to fungerende kjernevåpendesign, hvorav den ene mest sannsynlig er termonukleær («hydrogenbombe»). Videre har landet utviklet et vell av nye missiler med kjernevåpenkapasitet. Disse inkluderer ubåtavfyrte, ballistiske missiler med regional rekkevidde og land-mobile, ballistiske missiler med regional og interkontinental rekkevidde. Landet utførte i 2017 tre vellykkede flytester av missiler med evnen til å ramme deler av USA (*Hwasong-14*) eller hele USA (*Hwasong-15*) med våpen kraftige nok til å ødelegge en mellomstor by.²¹ I oktober 2020 viste de fram verdens største landmobile missil (trolig med navnet *Hwasong-16*), som per utgangen av 2020 ikke er flytestet. Toppmøte- og kjærlighetsbrevdiplomati mellom Kim Jong-un og Donald Trump i 2018 ga kun en pause i atom- og missiltesting. Utvikling og produksjon i begge sektorer har pågått for fullt. Trolig har landet noen titalls stridskoder, hvorav noen få kan være termonukleære. Produksjon av plutonium (og trolig tritium) er for tiden den største flaskehalsen.

Spørsmål gjenstår om stridskodene vil kunne overleve møtet med atmosfæren etter en flukt i verdensrommet helt til USA.

Nord-Korea konsoliderer en regional førsteslagsevne med økt mobilitet og mangfold, samt uklarhet ved at kun en ørliten andel av landets hundrevis av ballistiske missiler kan antas å ha kjernefysisk bestykning. Det gjør målprioriteringene tøffe for regionale missilforsvarssystemer i Japan, Sør-Korea og på Guam. Pyongyangs ikke utelukkede evne til kjernefysisk gjengjeldelse mot fastlands-USA utgjør på sin side en slags førsteslagsusikkerhet, all den tid kun ett termonukleært stridskoder vil kunne påføre USA helt uakseptabelt store tap.

Alle forstår at et nordkoreansk kjernevåpenangrep mot sin erkefiende, USA, vil være selvmord. Allikevel endrer Nord-Koreas mulige evne til å ramme amerikanske storbyer med termonukleære stridskoder maktbalansen. Vil USA i framtiden vegre seg for å stille opp militært for sine allierte i Øst-Asia om de risikerer tap av hundretusenvise av amerikanske sivile? Denne effekten kalles *alliansedekopling*, og hadde sin parallell i Europa under Den kalde krigen.²² De Gaulle begrunnet Frankrikes nedtrapping av sitt NATO-medlemskap og utvikling av egne, uavhengige kjernevåpenstyrker nettopp i tvilen i om USA faktisk var villig til å ofre New York for Paris.²³ Hva skal til for at Japan og Sør-Korea kommer til samme konklusjon? →

KOMMER ENDELIG KJERNEVÅPENKAPPLØPET I MIDTØSTEN?

Israel er den eneste kjernevåpenmakten i Midtøsten. Som et kompromiss overfor USA, har landet i alle år praktisert en såkalt *uklarhetsdoktrine*. Tel Aviv verken bekrefter eller avkrefter at de har kjernevåpen. De har altså ingen deklarasjon med erklærte retningslinjer for hvilke omstendigheter som kan utløse bruk av kjernevåpen. De fleste regner imidlertid med at Israel kan ramme mål i hele Midtøsten med minst 80 stridshoder fordelt på ballistiske missiler, kampfly og muligens ubåtavfyrte kryssermissiler.²⁴ Enkelte kilder estimerer et langt høyere antall. Kristensen og Norris sitt estimat på 80 stridshoder legger til grunn at Israel ikke har produsert termonukleære våpen, men trolig virkningsforsterkede («boostede») fisjonsvåpen. Det er særdeles krevende å utvikle termonukleære våpen uten å prøvesprengne. Varsleren Mordechai Vanunu sine bilder

mer enn antydte imidlertid at Israel forsket på slike våpen på 1980-tallet.^{25, 26}

I årevis har man fryktet et kjernevåpenkappløp i regionen. Flere av Israels rivaler har også forsøkt å utvikle kjernevåpen i det skjulte. Israel bombet reaktorer både i Irak (1981)²⁷ og Syria (2007)²⁸ i tråd med sin preventive *Begin-doktrine*.²⁹ Libya ga opp sitt halvhjertede program under britisk og amerikansk press i 2003. Iran er langt nærmere å utvikle kjernevåpen, men har dem ikke i dag. De kom langt i å utvikle våpenmekanismer og uranbaserte design, som lot seg levere av ballistiske mellomdistansemissiler, før de ble avslørt i 2002 og 2003. JCPOA skulle gi lettelse i sanksjoner mot at Iran blant annet skalerte ned kapasiteten til å anrike uran, samt aksepterte langt mer inntrengende internasjonale inspeksjoner enn de fra før hadde. De iranske motsvarene til USAs utmelding fra JCPOA i 2018 gjør at Iran igjen har større anrikningskapasitet og større lagre av

Illustrasjon: Shutterstock / Inked Pixels

Illustrasjon: Shutterstock / Oleksiy Mark

lavanriket uran enn avtalen tillater. Lavanriket uran brukes som kjernekraftbrensel, men kan også anrikes videre til våpengrad mye raskere enn om man starter med naturlig uran. Heldigvis er inspeksjonsregimet til JCPOA så langt bevart. Kan Joe Bidens diplomater forhindre at Iran trekker seg helt fra JCPOA etter presidentvalget i juni 2021? Drapet på lederen for den militære og fordekte delen av Irans atomprogram, Mohsen Fakhrizadeh, i slutten av november 2020 økte neppe sjansene for det.³⁰ Drapet ødela ikke Irans evne til å lage kjernevåpen, om de i framtiden skulle ta en slik beslutning. Og tidspunktet (kort etter at JCPOA-tilhenger Biden vant valget i USA) gjør det naturlig å spørre om JCPOA var det strategiske målet med angrepet. Avtalen er upopulær i kretser som ikke aksepterer noen kjernefysisk teknologi i Iran, og som gjerne så at avtalen løste alle uenigheter

med Teheran. Skulle JCPOA bli historie, er Iran fortsatt part i NPT og forpliktet til å avstå fra å lage kjernevåpen.

Selv om den globale kjernekraftrenessansen lar vente på seg i de fleste verdenshjørner, har den til en viss grad manifestert seg i Midtøsten. Iran hadde siden 2011 det eneste kjernekraftverket i drift i regionen, men De forente arabiske emirater (UAE) fulgte etter i august 2020.³¹ Saudi-Arabia blir etter alt å dømme den neste kjernekraftnasjonen i Midtøsten.³² Flere frykter at Saudi-Arabia ønsker seg en kjernevåpenopsjon på kjøpet, men veien dit er foreløpig lang. Mens UAE følger læreboka i internasjonal åpenhet, trekker Riyadh beina etter seg i å innføre en fullverdig sikkerhetskontrollavtale med IAEA.

→

FRANKRIKE OG STORBRIANNIA VEKTLIGGER GJENGJELDSESEVNE OG STATUS QUO

Frankrike har erklært at de har under 300 stridshoder fordelt på ubåtavfyrte, ballistiske missiler med interkontinental rekkevidde (ca. 240 stridshoder) og kryssermisiler levert fra fly (ca. 50 stridshoder). De sies derfor å ha to av beina i en kjernefysisk triade (luft- og sjøavfyrte våpen, med bakkebaserte som det siste beinet). I kontrast klarer britene seg med kun ett bein i triaden: Ubåtavfyrte, ballistiske missiler. Ingen av landene har lengre landbaserte kjernevåpen. Britene har erklært at de ikke har flere enn 160 stridshoder tilgjengelig til enhver tid (inntil 40 på hver av de fire strategiske ubåtene), hvilket er færrest blant de definerte kjernevåpenstatene under NPT.³⁴ En annen vesentlig forskjell mellom de to arsenalene er at de britiske våpnene inkluderes i NATOs kjernevåpenplaner, mens de franske ikke gjør det.

Verken Frankrike eller Storbritannia har kjente planer om å endre styrkestrukturen eller doktrinen. Begge land har en garantert gjengjeldelsesevne i form av sine ubåtavfyrte, ballistiske missiler med termonukleære

stridshoder og interkontinentale rekkevidder. De to landenes kjernevåpendoktriner avviker imidlertid fra hverandre på ett punkt: Storbritannia opererer *utelukkende* med strategiske gjengjeldelsesvåpen, mens Frankrike fortsatt forbeholder seg retten til å utføre et begrenset kjernevåpenangrep mot militære mål som en advarsel om at terskelen for kjernevåpenbruk er nådd (uten at motparten har brukt kjernevåpen først).³⁵ Ved å frasi seg ambisjoner om en massiv, kjernefysisk førsteslagsevne mot motpartens kjernevåpen («counter force»), og ved å ha en betydelig og praktisk talt usårbar strategisk gjengjeldelsesevne mot myke mål («counter value», altså storbyangrep), klarer begge landene seg uten en launch-on-warning-strategi. En slik strategi forutsetter en stor grad av *positiv kontroll*, altså at en beslutning om kjernevåpenbruk vil lykkes i å bli implementert før ens egne våpen blir slått ut. Launch-on-warning medfører et nærmest umenneskelig press om å beslutte skjebnen til kanskje millioner av mennesker i en akutt situasjon, dersom alarmen om innkommende angrep går av. Historien har minst en håndfull eksempler på falske alarmer som har satt russere og amerikanere i slike situasjoner.

Illustrasjon: Shutterstock / vchal

ØKT OPPTRAPPINGSFARE I SØR-ASIA

Pakistan har India som sin største strategiske motstander og arvefiende. Både India og Pakistan står fortsatt utenfor NPT sammen med Israel og Nord-Korea. Ifølge Kristensen, Norris og Diamond hadde Pakistan mellom 140 og 150 kjernefysiske stridshoder i 2018 med en betydelig forventet økning de nærmeste årene.³⁶ Landet ser ut til å øke kapasiteten til å separere plutonium fra bestrålt brensel fra sine fire tungtvannsreaktorer.³⁷ Amerikansk etterretning og andre har uttrykt bekymring for at Pakistans satsing på såkalte *substrategiske* eller taktiske leveringsmidler («slagmarksvåpen») vil senke terskelen for en kjernefysisk opptrapping i en konflikt med India.³⁸ Det er vanskelig å forstå utviklingen av kjernefysisk tilpassede sjø- og luftbaserte kryssermissiler, samt det svært presise, ballistiske kortholdsmissilet Nasr, i et annet perspektiv enn som en kompensasjon for Indias konvensjonelle overlegenhet.³⁹ Flere har hevdet at Indias såkalte *kaldstartsdoktrine*, hvor de tar mål av seg å svare militært på en pakistansk provokasjon innen 48 timer, har bidratt spesielt til å drive fram utviklingen av kjernefysiske slagmarksvåpen i Pakistan.⁴⁰

India måler seg på sin side mer og mer mot Kina etter noen tiår hvor Pakistan har vært den dimensjonerende kjernevåpenrivalen. Kristensen og Korda anslo i 2018 at landet hadde 130 – 140 kjernefysiske stridshoder, selv om plutoniumbeholdningen rekker til noen flere. Som Islamabad, ser det ut til at New Delhi også øker sin plutoniumproduksjon. Trolig er det for å møte behovet for stridshoder til flere nye missiltyper under utvikling.

Nye såkalte «formeringsreaktorer» vil om noen år kunne mangfoldiggjøre plutoniumproduksjonen, selv om reaktorene er ment å produsere elektrisitet. De nye missiltypene inkluderer blant annet landmobile, interkontinentale, ballistiske missiler og ubåtavfyrte, ballistiske missiler med rekkevidde til å nå dypt inn i Kina. Landet har også nylig anskaffet mer moderne, franske *Rafale*-kampfly, som kan bygges om til å bære kjernevåpen. India bygger fire atomdrevne, strategiske ubåter, samt noen atomdrevne angrepsubåter. De ubåtavfyrte, ballistiske missilene vil øke troverdigheten til Indias andreslagsevne etter hvert som de er ferdig utviklet og satt i tjeneste. Det harmonerer godt med doktrinen om ingen førstebruk. Allikevel stiller enkelte spørsmål ved realitetene i denne doktrinen, all den tid også India står overfor en konvensjonelt overlegen motstander (Kina).⁴¹

Det er verdt å merke seg at India og Pakistan har utkjempet flere små kriger og konflikter siden begge land sist prøvesprengte i 1998. Og India og Kina var på randen av væpnet konflikt etter en grensedisputt i Doklam i 2017. Enkelte eksperter tar gjerne fraværet av en opptrapping til full krig mellom India og Pakistan til inntekt for sitt syn på kjernevåpens avskrekkende virkning. Andre eksperter konkluderer nærmest det motsatte fra det samme grunnlaget, nemlig at kjernevåpen ikke har forhindret disse landene fra å havne i væpnet konflikt med den faren som alltid ligger der for en større opptrapping. →

OPPSUMMERING

Vi har sett at de fleste av verdens kjernevåpenarsenaler er i utvikling, dels for å utlikne mangeårige konvensjonelle og kjernefysiske asymmetrier, dels for å gi økt fleksibilitet, og dels for å bevare den gjensidige sårbarheten ved å overvinne missilforsvarssystemer. Flere land visker ut skillene mellom leveringsmidler og kommando- og kontrollsystemer som er eksklusive for kjernevåpen og konvensjonelle våpen, hvilket øker risikoen for feilvurderinger og utilsiktet opptrapping. Årsaken er blant annet at ballistiske missiler nå er så presise at også konvensjonelle stridskoder kan gi effekt mot militære mål også på forholdsvis langtreckende systemer, og ikke bare som «terrorvåpen» mot storbyer. Nord-Korea har etablert seg som kjernevåpenmakt, men det har foreløpig ikke Iran. Ingen andre stater er spesielt nær å ta steget ut av NPT. Kommer det en oppfølgingsavtale til New START, vil ventelig de strategiske arsenalene til Russland og USA etter hvert reduseres til å nærme seg det totale kjernevåpenarsenalet til Kina. Kan hende vil framtidige rustningskontrollavtaler inkludere flere av de anerkjente kjernevåpenstatene og ikke være forbeholdt utplasserte, strategiske våpen i bare to av dem.

REFERANSER

- 1 SIPRI Yearbook 2020, kapittel 10 «World Nuclear Forces», <https://www.sipri.org/yearbook/2020/10>.
- 2 INF står for «Intermediate-range Nuclear Forces». Avtalens fulle navn er Treaty Between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on the Elimination of Their Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles, og den omfatter også missiler med ikke-kjernefysisk bestykning.
- 3 Office of the Historian, «Strategic Arms Limitations Talks/Treaty (SALT) I and II», U.S. Department of State, Milestones: 1969–1976, <https://history.state.gov/milestones/1969-1976/salt>.
- 4 START står i denne sammenhengen for «Strategic Arms Reduction Treaty». Avtaleteksten er gjengitt i U.S. Department of State, «Treaty Between The United States of America and The Union of Soviet Socialist Republics on the Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms», 31. juli 1991, <https://1997-2001.state.gov/www/global/arms/starthtm/start1.html>.
- 5 Halvor Kippe, «Misforstått og dødssyk – Avtalen om Irans atomprogram hanger videre etter snart fem år», NLAS medlemsblad, Nr. 1 2020, <https://legermotatomvapen.no/media/files/20201.pdf>
- 6 <https://www.armscontrol.org/act/2020-10/news/us-aims-add-inf-range-missiles>
- 7 <https://thebulletin.org/premium/2020-01/nuclear-notebook-united-states-nuclear-forces-2020/>
- 8 <https://thebulletin.org/premium/2020-03/nuclear-notebook-russian-nuclear-forces-2020/>
- 9 The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, «The President of the Russian Federation Executive Order – On Basic Principles of State Policy of the Russian Federation on Nuclear Deterrence», 8. juni 2020, https://www.mid.ru/en/diverse/-/asset_publisher/zwl2FuDbhJx9/content/osnovy-gosudarstvennoj-politiki-rossijskoj-federacii-v-oblasti-adernogo-sderzivania?_101_INSTANCE_zwl2FuDbhJx9_redirect=https%253A%252F%252Fwww.mid.ru%252Fen%252Fdiverse%253Fp_id%253D101_INSTANCE_zwl2FuDbhJx9%2526p_p_lifecycle%253D0%2526p_p_state%253Dnormal%2526p_p_mode%253Dview%2526p_p_col_id%253Dcolumn-1%2526p_p_col_pos%253D2%2526p_p_col_count%253D6.
- 10 Steinar Høibråten og Halvor Kippe, «Russiske kjernefysiske styrker», FFI-rapport 20/00131, 20. august 2020, ISBN: 978-82-464-3269-4, <https://www.ffi.no/publikasjoner/arkiv/russiske-kjernefysiske-styrker>.
- 11 Secretary of the Air Force Public Affairs, «Department of the Air Force awards contract for new ICBM system that enhances, strengthens us triad», U.S. Air Force, 8. september 2020, <https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/2340139/department-of-the-air-force-awards-contract-for-new-icbm-system-that-enhances-/>.
- 12 John Rood, Under Secretary of Defense for Policy, «Statement on the Fielding of the W76-2 Low-Yield Submarine Launched Ballistic Missile Warhead», U.S. Department of Defense, 4. februar 2020, <https://www.defense.gov/Newsroom/Releases/Release/Article/2073532/statement-on-the-fielding-of-the-w76-2-low-yield-submarine-launched-ballistic-m/>.

- 13 Valerie Insinna, «Lockheed, Raytheon nab contracts for nuclear cruise missile», Defense News, 23. august 2017, <https://www.defensenews.com/air/2017/08/23/lockheed-raytheon-nab-contracts-for-nuclear-cruise-missile/>.
- 14 Vipin Narang, «Nuclear Strategy in the Modern Era - Regional Powers and International Conflict», Princeton Studies in International History and Politics, Princeton University Press, 2014.
- 15 James M. Acton, «Is It a Nuke? – Pre-Launch Ambiguity and Inadvertent Escalation», Carnegie Endowment for International Peace, 2020, https://carnegieendowment.org/files/Acton_NukeorNot_final.pdf.
- 16 Hans M. Kristensen & Matt Korda (2019) Chinese nuclear forces, 2019, Bulletin of the Atomic Scientists, 75:4, 171-178, doi: 10.1080/00963402.2019.1628511.
- 17 Karsten Friis, «Hybridkrig, bastionforsvar og landmakt: Hvilket Forsvar trenger vi?», kronikk i Norges Forsvar nr. 4, 2016, gjengitt av NUPi, <https://www.nupi.no/Nyheter/Hybridkrig-bastionforsvar-og-landmakt-Hvilket-Forsvar-trenger-vi>.
- 18 Kristensen og Korda, 2019.
- 19 Senate Committee on Armed Services, «Statement of Charles A. Richard, Commander United States Strategic Command, Before the Senate Committee on Armed Services», 13. februar 2020, https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Richard_02-13-20.pdf.
- 20 Christopher Bodeen, «China Vows to Counter us Deployment of Midrange Missiles in Asia», The Diplomat, 7. august 2019, <https://thediplomat.com/2019/08/china-vows-to-counter-us-deployment-of-midrange-missiles-in-asia/>.
- 21 Halvor Kippe, «Nuclear weapons capabilities and doctrines in North-Korea», FFI-rapport 18/01830, 18. februar 2019, ISBN: 978-82-464-3159-8, <https://www.ffi.no/publikasjoner/arkiv/nuclear-weapons-capabilities-and-doctrines-in-north-korea>.
- 22 Ankit Panda, «How North Korea's ICBM and New 'Thermonuclear' Bomb Might 'Decouple' the us and Its Allies», The Diplomat, 4. september 2017, <https://thediplomat.com/2017/09/how-north-koreas-icbm-and-new-thermonuclear-bomb-might-decouple-the-us-and-its-allies/>.
- 23 Office of the Historian, U.S. Department of State, «Memorandum of Conversation, us/mc/1, Paris, May 31, 1961, 12:30 p.m., President's Visit, Paris, May 2, 1961», <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v14/d30>.
- 24 Hans M. Kristensen & Robert S. Norris (2014) Israeli nuclear weapons, 2014, Bulletin of the Atomic Scientists, 70:6, 97-115, doi: 10.1177/0096340214555409.
- 25 The us Campaign to Free Mordechai Vanunu, «Vanunu's Photos of Dimona – 1985», <https://www.vanunu.com/uscampaign/photos.html>.
- 26 Carey Sublette, «Israel's Nuclear Weapons Program», The Nuclear Weapon Archive, 10. desember 1997, <https://www.nuclearweaponarchive.org/Israel/index.html>.
- 27 John T. Correll, «Air Strike at Osirak», Air Force Magazine, 1. april 2012, <https://www.airforcemag.com/article/0412osirak/>.
- 28 Von Erich Follath og Holger Stark, «The Story of 'Operation Orchard' – How Israel Destroyed Syria's Al Kibar Nuclear Reactor», Der Spiegel, 2. november 2009, <https://www.spiegel.de/international/world/the-story-of-operation-orchard-how-israel-destroyed-syria-s-al-kibar-nuclear-reactor-a-658663.html>.
- 29 Nuclear Threat Initiative, «Israel», in Country Profiles, <https://www.nti.org/learn/countries/israel/nuclear/>.
- 30 Farnaz Fassihi, David E. Sanger, Eric Schmitt og Ronen Bergman, «Iran's Top Nuclear Scientist Killed in Ambush, State Media Say», The New York Times, 27. november 2020, <https://www.nytimes.com/2020/11/27/world/middleeast/iran-nuclear-scientist-assassinated-mohsen-fakhrizadeh.html>.
- 31 World Nuclear Association, «Nuclear Power in the United Arab Emirates», Information Library, Country Profiles, november 2020, <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-t-z/united-arab-emirates.aspx>.
- 32 World Nuclear Association, «Nuclear Power in Saudi Arabia», Information Library, Country Profiles, november 2020, <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-o-s/saudi-arabia.aspx>.
- 33 Hans M. Kristensen og Matt Korda, «French nuclear forces, 2019», Bulletin of the Atomic Scientists, 2. januar 2019, <https://thebulletin.org/2019/01/french-nuclear-forces-2019/>.
- 34 Ministry of Defence, «Reduction in UK nuclear warheads begins», 29. juni 2011, <https://www.gov.uk/government/news/reduction-in-uk-nuclear-warheads-begins>.
- 35 Bruno Tertrais, «French nuclear deterrence policy, forces and future», Fondation pour la Recherche Stratégique, recherches & documents No. 1/2019, januar 2019, <https://www.frstrategie.org/web/documents/publications/recherches-et-documents/2019/201901.pdf>.
- 36 Hans M. Kristensen, Robert S. Norris & Julia Diamond (2018) Pakistani nuclear forces, 2018, Bulletin of the Atomic Scientists, 74:5, 348-358, doi: 10.1080/00963402.2018.1507796.
- 37 Neil Hyatt og Sarah Burkhard, «New Extension to the Chashma Plutonium Separation Facility», Institute for Science and International Security, 30. november 2020, <https://isis-online.org/isis-reports/detail/new-extension-to-the-chashma-plutonium-separation-facility/>.
- 38 Daniel R. Coats, Director of National Intelligence, «Statement for the Record: Worldwide Threat Assessment of the us Intelligence Community», 6. mars 2018, https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Coats_03-06-18.pdf.
- 39 Ankit Panda, «Pakistan Conducts Second Nasr Nuclear-Capable Ballistic Missile Test in a Week», The Diplomat, 4. februar 2019, <https://thediplomat.com/2019/02/pakistan-conducts-second-nasr-nuclear-capable-ballistic-missile-test-in-a-week/>.
- 40 Mansoor Ahmed, «Pakistan's Tactical Nuclear Weapons and Their Impact on Stability», Carnegie Endowment for International Peace, Regional Insight, 30. juni 2016, <https://carnegieendowment.org/2016/06/30/pakistan-s-tactical-nuclear-weapons-and-their-impact-on-stability-pub-63911>.
- 41 Hans M. Kristensen & Matt Korda (2018) Indian nuclear forces, 2018, Bulletin of the Atomic Scientists, 74:6, 361-366, doi: 10.1080/00963402.2018.1533162.

**NORSKE LEGER
MOT ATOMVÅPEN**

STØTT ARBEIDET FOR EN ATOMVÅPENFRI VERDEN

Leger har en etisk plikt til å hjelpe ved akutt nød. Ved bruk av atomvåpen vil ingen være i stand til å yte nødvendig medisinsk assistanse – skadeomfanget vil være for stort og strålingsfaren for høy. Derfor engasjerer leger seg for å forebygge katastrofen og avskaffe atomvåpen.

GI EN GAVE

Kontonummer: 3060 17 67089
Eller bli fast giver her:
legermotatomvapen.no

VERV EN VENN

Alle kan bli støttemedlem!
Innmelding gjøres på
legermotatomvapen.no